

ШЕНКЕВИЧ

КНИГАТА Е ОБЈАВЕНА СО ПОДДРШКА НА
ПРЕВЕДУВАЧКАТА ПРОГРАМА ©POLAND

БИБЛИОТЕКА – „АТЛАС“

Главен уредник
Филип Димевски

Јазична редакција
Андреј Јованчевски
Ѓоко Здравески

Наслов на оригиналот:
Henryk Sienkiewicz
Ogniem i mieczem

Компјутерска обработка
Бегемот

Ликовно уредување
Наталија Лукомска

© Сите права на изданието ги има БЕГЕМОТ ДООЕЛ – Скопје. Забрането е копирање, умножување и објавување на делови или на целото издание во печатени или електронски медиуми без писмено одобрение од издавачот.

ХЕНРИК ШЕНКЕВИЧ

СО ОГАН И СО МЕЧ

Превод од полски јазик

Филип Димевски

Скопје, 2018

I

Годината 1647 беше чудна година, во која разните знаменија на небото и на земјата навестуваа некакви порази и необични собитија.

Современите хроничари споменуваат оти пролетта се изроиле нечуено многу скакулци од Диви Полјани¹, та ги уништиле посевите и тревата, што било предвестие на татарските наезди. Летото се случило големо помрачување на Сонцето, а набргу потоа, комета се појавила на небото. Во Варшава, пак, над градот, била видувана могила и огнен крст во облаците, та се постело и се давало милостина, бидејќи некои тврделе оти зараза ќе падне врз земјата и ќе го погуби родот човечки. Најсетне, нашла толку блага зима, што ни најстарите луѓе не паметеле слична. Во јужните војводства, мразовите воопшто не ги замрзнале реките, кои, нараснати од снегот што секое утро се топел, се излеале од коритата и ги поплавиле бреговите. Често врнеле дождови. Степата се расквасила и се претворила во голема локва, а, пак, сонцето напладне греело толку силно, што – чудо над чудата! – во Брацлавското војводство и на Диви Полјани зелени тревы ги прекриле степите и ливадите веќе на средината од снежник. Роевите по пчеларниците почнале да се бунат и да зујат, стоката рикала по шталите. Та, кога се чинело оти природниот поредок е наполно променет, сите во Рутенија, очекувајќи необични собитија, ги насочувале вознемирените мисли и погледот особено кон Диви Полјани, од кои полесно одошто од каде-годе можела да се појави опасност.

Меѓутоа, на полјаните не се случувало ништо необично и немало други битки и судири, освен оние што таму вообичаено се случувале, а за кои знаеле само орлите, јастребите, гавраните и полските сврки.

Оти такви биле тие полјани. Последните траги од човечки населби се губеа, одејќи кон југ, недалеку зад Чегрин од Днепар, а

¹ Диви Полјани – степски предел покрај долен Днепар, во XVII век речиси ненаселен, засолниште за Козаците, бегалците и номадите (сите забелешки се на преведувачот, освен ако не е наведено поинаку).

од Днестар – недалеку зад Умањ, а потоа веќе далеку-далеку, кон речните утоки и морето, бескрајна степа, која двете реки како во рамка да ја затворија. На днепарскиот завој, во Ниж², сè уште вриеше козачкиот живот зад карпестите речни брзаци, но на самите полјани, никој не живееше, освен по бреговите, на кои понекаде стоеја козачки логори како острови среде море. Земјата беше *de nomine*³ Република⁴, но беше пустинска, та Републиката им дозволуваше на Татарите да ја пасат стоката, но бидејќи Козаците често ја бранеа, тоа пасиште воедно беше и бојно поле.

Колку битки се биеле таму, колку луѓе изгинале, никој не избројал, никој не запаметил. Само орлите, јастребите и гавраните знаеле, а кој оддалеку чул шум на крилја и гракање, кој здогледал птичји јата како кружат над едно место, тој знаел оти таму лежат трупови или непогребани коски... Во тревите се одело во лов на луѓе, небаре во лов на волци или степски антилопи. Ловел кој сакал. Човек што го гонел законот, се таел во дивите стеги, вооружен пастир го штител стадото, витезот таму барал авантури, разбојникот плен. Козакот Татарин, Татаринот Козак. Бидува-ло и цели чети да ги бранат стадата од толпи напаѓачи. Била тоа, наедно, пуста и населена степа, тивка и опасна, спокојна и полна заседи, дива поради Диви Полјани, но и поради дивите души.

А одвреме-навреме бидувала исполнета и со голема војна. Тога-ш по неа, како бранови, јуреле де татарски чамбули⁵, де козачки полкови, де полски или влашки чети; ноќе, 'ржењето на коњите го придружувало волчи виеж, одгласот на месинговите тапани и труби одекнувал дури до Овидовото Езеро и кон морето, а на Црниот и на Кучмански пат – човек би рекол: човечка поплава. Границите на Републиката од Камјанец, та дури до Днепар, ги вардела пограничната стража, козачките логори и, кога патишта-та ќе живнеле, се узнавало токму по безбројните јата птици, кои, плашени од чамбулите, летале на север. Но, Татаринот, само што ќе се подадел од Црната Шума или штом ќе го пребродел Днестар од влашката страна, тогаш по степата, истовремено со птиците, се појавувал во јужните војводства.

Сепак, оваа зима птиците не летаа со врсок кон Републиката. Во степата беше потивко од вообичаено. Во мигот кога за-

² Ниж – Запорожје, предел јужно од Днепар, населен од запорошки Козаци.

³ (лат.) *de nomine* – наречена (прев.).

⁴ Република – Полско-литванската Унија, федерација меѓу Кралството Полска и Големото кнежество Литванија, која постоела во периодот од 1569 до 1795 година.

⁵ Чамбул – татарска чета.

почнува нашава приказна, сонцето тукушто заоѓаше, а неговите црвеникави зраци целосно ја осветлуваа пустата околина. На северниот крај на Диви Полјани, покрај Омелничек, дури до устието, ни најострото око не би можело да открие жива душа, ни едно движење во темните, засушени и свенати степски тревы. Само со половина круг сонцето уште сиркаше од зад хоризонтот. Небото веќе беше темно, а потем и степата, полека, сè повеќе се замрачуваше. На левиот брег, на мало возвишение, повеќе налик на могила одошто на баир, светеа само неколку светилки во сиданата караула, која некогаш ја беше кренал Теодорик Бучацки⁶, а која потем нападите ја беа уништиле. Од оваа руина паѓаше долга сенка. Во непосредна близина блескаа водите на широко разлеаниот Омелничек, кој на ова место скршнува кон Днепар. Но, блесоците сè повеќе гаснеа на небото и на земјата. Од небото доаѓаа само криците на жеравите што летаа кон морето; освен тоа, владееше потполна тишина.

Падна ноќ над пустината, а со неа дојде времето на духовите. Витезите што стражареа во караулата во оваа доба си раскажуваа оти ноќе на Диви Полјани се будат сенките на загинатите, кои полегнале таму од ненадејна смрт како грешници, и ги вршат своите обреди, во што ниеден крст, ниту црква, не ги попречува. Та, кога факлите што најавуваа полноќ почнуваа да догоруваат, во стражарниците се кажуваа молитви за умрените. Исто така, се говореше оти овие сенки на коњаниците, талкајќи по пустината, им се испречуваат на патот на патниците, јаचेјќи и молејќи за покрстување. Меѓу нив имало и врколаци, кои, завивајќи, јуреле по луѓето. Вештото уво уште оддалеку го разликуваше виењето на врколаците од волчото. Видувани беа и цели војски сенки, кои, понекогаш, толку се приближуваа до стражарниците, што стражарите свикнуваа тревога. Тоа обично навестуваше голема војна. Ни средбата со осамена сенка не означуваше ништо добро, но тоа не беше секогаш лош предзнак, оти и жив човек знаеше честопати да се појави и да исчезне како сенка пред патниците, та често и лесно можеше да се смета за дух.

Та, штом ќе паднеше ноќта над Омелничек, немаше ништо чудно ако веднаш, покрај опустената караула, се појавеше дух или човек. Месечината тукушто се појави од зад Днепар и ја обели пустелијата, главичките на трњето и степската шир. Тогаш, подолу на степата, се појавија некакви други ноќни битија. Облачиња-

⁶ Бучацки Јазловјецки, Теодорик (умрел 1456 г.) – кастелан на Галич и на Камјанец, старешина на Подолија, заштитник на Подолија од Татарите.

та, кои постојано прелетуваа, ја закриваа месечевата светлина, та овие силуети ту светнуваа од мракот ту повторно згаснуваа. Одвреме-навреме целосно исчезнуваа и, чиниш, се стопуваа во мракот. Приближувајќи се кон возвишението, на кое стоеше првиот коњаник, се прикрадуваа тивко, внимателно, полека, постојано застанувајќи.

Во нивните движења имаше нешто застрашувачко, како и во сета ова степа, навидум толку спокојна. Ветерот, на моменти, пиркаше откај Днепар, правејќи жалостен шум во сувите трње, кои се веднеа и трепереа небаре преплашени. На крајот, силуетите исчезнаа, се сокрија во сенката на урнатината. Во бледата светлина на ноќта, се гледаше само еден коњаник како стои на возвишението.

Најпосле, шумот му го привлече вниманието. Откако се приближи до работ на возвишението, почна внимателно да се вгледува во степата. Во тој миг, ветерот престана да дува, шумот стивна и завладеа потполна тишина.

Светрум се зачу стравотен крик. Помешани гласови почнаа страшно да врескаат: „Алах! Алах! Исусе! Помош! Удри!“ Се разнесе татнеж на кременарки, црвена светлина ја раскина темнината. Тупотот на коњите се смеша со свечењето на железото. Некои нови коњаници небаре израснаа од под земјата на степата. Чиниш: одеднаш бура се разбеснела во оваа тивка, злокобна пустелија. Потем, човечки јачења им се придружија на страшните викотници, та сè стивна: битката беше завршена.

Очигледно, се одигруваше една од вообичаените сцени на Диви Полјани.

Коњаниците се групираа на возвишението, некои слегаа од коњите, будно набљудувајќи нешто.

Во тој миг, од темнината се одсва громок и заповеднички глас:

– Еј, вие таму! Запалете оган!

Вчас, најпрвин прснаа искри, а сетне бувна пламенот на сувите трски и борината, кои патниците по Диви Полјани секогаш ги носеа со себе.

Сетне, го забодea взема колчето за фенерот и јарка светлина, што паѓаше одгоре, јасно осветли десетици луѓе наведнати над некаква снага што неподвижно лежеше наземи.

Тоа беа војници облечени во црвена униформа, дворјанска, и со волчи шубари. Едниот од нив, кој седеше на смел коњ, се чинеше оти им е главешина. Откако слезе од коњот, пријде до неподвижната силуета и праша:

– И што, нареднику? Жив е или не?
– Жив е, намеснику, само крчи, јагето го придушило.

– А што е?

– Не е Татарин, се чини некој угледен човек.

– Тогаш, фала му на Бога.

Тогаш намесникот внимателно го погледна мажот што лежеше.

– Како да е хетман.

– И коњот му е прекрасен татарин, ни кај канот не би нашол поарен – одговори наредникот. – Ене го, онаму го држат.

Намесникот погледна и му се разведри лицето. Малку потаму, двајца војници навистина држеа прекрасен коњ, кој, веднејќи ги ушите и фрчејќи со ноздрите, ја подаваше главата и исплашено го гледаше својот господар.

– А коњот, господине намесник, ќе биде наш? – додаде наредникот со прашален тон.

– А ти, песја веро, би сакал на христијанин коњот в степа да му го одземеш?

– Оти е пленет...

Натамошниот разговор го прекина засиленото крчење на придушениот маж.

– Налејте му ракија в грло – рече намесникот – и откопчајте му го појасот.

– Ќе останеме ли овде да преноќиме?

– Да, коњите раседлајте ги, запалете оган.

Војниците веднаш се фатија за работа. Едни зедоа да го осветуваат и да го тријат легнатиот, други појдоа по суви лисје, а други си ги послаа наземи кожите од камили и мечки за да преноќат.

Намесникот, не грижејќи се веќе за придушениот маж, го распетла појасот и се испружи врз бурката⁷ покрај огништето. Тоа беше уште многу млад човек, слаб, мургав, мошне убав, со долгнавесто лице и истакнат орловски нос. Во очите му се одразуваше голема храброст и зајадливост, но лицето му имаше чеден израз. Густите мустаки и, очигледно, одамна небричената брада го правеа посериозен и постар одошто беше.

Во меѓувреме, двајца слуги се фатија да приготват вечера. На огнот поставија подготвени парчиња овнешко месо; од коњите сметнаа и неколку дропли уловени тој ден, неколку еребици и една сајга, на која слугата веднаш почна да ѝ ја дера кожата. Огнот пламтеше, фрлајќи на степата огромен, црвен круг светлина. Придушениот човек полека почна да си доаѓа на себе.

⁷ Бурка – вид долга наметка без ракави од филц или од овчо крзно.

Некое време шараше со крвјосаните очи по туѓинците, испитувајќи ги нивните лица, а потоа се обидувааше да стане. Војникот, кој претходно разговараше со намесникот, го подигна фаќајќи го под пазувите; друг му мушна прачка во дланката, на која непознатиот се потпре со сета сила. Лицето уште му беше црвено, жилите набрекнати. Најпосле, со придушен глас го истргна првиот збор:

– Вода!

Му подадоа ракија, која ја пиеше ли пиеше, што очигледно му годеше оти, откако најпосле го тргна бинлакот од устата, праща веќе со почист глас:

– Во чии раце сум?

Намесникот стана и му пријде.

– Во рацете на оние што те спасија.

– Зар вие не ме фативте на јамка?

– Милостив господине, нашето оружје е сабја, а не јамка. Навредуваш честити војници со твоите подозренија. Те фатиле некои ајдуци што се преправаат како Татари, кои, ако си љубопитен, можеш да ги видиш, оти лежат онаму заклани како јагниња.

Велејќи го тоа, покажа со раката кон неколку темни тела што лежеа подолу на возвишението.

А непознатиот му одговори:

– Тогаш, дозволете ми да отпочинам.

Му дадоа седло обложено со крзно, на кое седна и потона во молк.

Тоа беше маж во најдобрите години, со среден раст, плеќест, тукуречи со џиновска градба на телото и остри црти. Главата му беше огромна, лицето му беше збрчкано, мошне поцрнето, очите му беа црни и малку искосени, како на Татарин, а над тесната уста му висеа тенки мустаќи што дури на краевите се ширеа во две широки китки. Моќното лице навестуваше јунаштво и гордост. Имаше во него нешто едновременно привлечно и одбивно – хетманска сериозност збратимена со татарска итрина, добродушност и грубост.

Откако поседе малку на седлото, стана и, на општа зачуденост, наместо да заблагодари, појде да ги види труповите.

– Простак! – промрмори намесникот.

Но, непознатиот внимателно го разгледуваше секое лице кимајќи со главата како човек што одгатнал сè, потем полека се упати кон намесникот, тапкајќи се по бедрата и несвесно барајќи го коланот, на кој, очигледно, сакаше да ја натакне раката.

На младиот намесник не му се допадна таа сериозност на човек кому пред малку му било симнато јаже од вратот, та рече зајадливо:

– Некој би рекол, милостив господине, оти бараш познајници меѓу овие арамии или оти се молиш за нивната душа.

Непознатиот сериозно му одвети:

– И не се лажеш, милостив господине, и се лажеш: не се лажеш оти барав познајници, а се лажеш оти тоа не се арамии, ами слуги на еден благородник, мој сосед.

– Тогаш, не пиете од ист бунар со овој сосед.

Некаква чудна насмевка прелета преку тенките усни на непознатиот.

– И во тоа се лажеш, милостив господине – промрмори низ заби.

Потем, додаде погласно:

– Но, проштевај, милостив господине, што најпрвин не ти искажав благодарност за овој *auxilium*⁸ и за успешното спасение, кое ме избави од толку ненадејна смрт. Твоето јунаштво ја надомести мојата небрежност, оти се одвоив од своите луѓе, но и мојата благодарност ќе го достигне твојот прегор.

Кога го кажа тоа, ја подаде раката кон намесникот.

Но, горделивиот младич не мрдна од место и не брзаше со подавањето на својата рака; наместо тоа, рече:

– Најпрвин би сакал да знам дали си имам работа со благородник, оти, иако не се сомневам во тоа, сепак не ме бендисува да примам благодарности од непознати.

– Кај тебе, милостив господине, гледам вистински кавалерски нарав – и арно велиш. Требаше разговорот и благодарноста да ги започнам од името. Јас сум Зиновиј Абданк, по благороднички грб Абданк со крвче, благородник од Киевското војводство, господар и полковник на козачката чета на кнезот Доминик Заславски⁹.

– А јас сум Јан Скшетуски, намесник на оклопната чета на неговата висост, кнезот Јеремија Вишновецки¹⁰.

– Му служиш на славен воин. Сега прими ја мојата благодарност и мојата рака.

Намесникот не се колебаше повеќе. Рака на срце, оклопниците се сметаа за подобри од војниците под другите бајраци, но

⁸ (лат.) Помош (прев.).

⁹ Владислав Доминик Заславски-Острогски (1618–1656) – кнез и старешина на Луцк, еден од најбогатите магнати на Кралството.

¹⁰ Јеремија Вишновецки (1612–1651) – кнез, заповедник на полските војски во борбите против Козаците; татко на подоцнежниот полски крал, Михал Вишновецки (1640–1773).

Скшетуски беше на степа, на Диви Полјани, каде што на таквите работи помалку се внимаваше. Впрочем, си имаше работа со полковник, во што веднаш самиот се увери, оти кога војниците му ги донесоа на господинот Абданк коланот, сабјата и краткиот боздоган, што му ги распашаа за да го освестат, воедно му го дадоа и краткиот жезол со коскен балчак и главица од рог, какви што обично имаа козачките полковници. Притоа, одеждата на господинот Зиновј Абданк беше богата, а складниот говор укажуваше на бистар ум и на префинетост.

Та, Скшетуски го покани во своето друштво. Мирис на печено месо почна да се шири од огнот, скокоткајќи ги ноздрите и непцето. Слугата го извади од жарјето и ги послужи на калачен послужавник. Почнаа да јадат, а кога донесоа голема мешина молдавско вино сошиена од козја кожа, веднаш се разврза жив разговор.

– Да даде Господ среќно да се вратиме дома! – рече Скшетуски.

– Значи, се враќаш, милостив господине? Од каде, те молам? – запраша Абданк.

– Оддалеку, дури од Крим.

– А што правеше таму? Да не си носел откуп?

– Не, милостив полковнику, бев лично кај канот.

Абданк љубопитно ги начули ушите.

– Охо, си влегол во прекрасно друштво, господине! И зошто појде кај канот?

– Носев писмо од неговото височество, кнезот Јеремија.

– Елем, си посредувал! А што му пишувал кнезот на канот?

Намесникот остро го погледна придружникот.

– Милостив полковнику – рече – им погледна в очи на арамиите, кои те фатија на јамка – тоа е твоја работа, но што кнезот му пишал на канот, тоа не е ни твоја ни моја работа, ами само нивна.

– Пред малку се чудев – одговори итро Абданк – што кнезот избрал толку млад човек како пратеник кај канот, но по твојот одговор, милостив господине, веќе не се чудам бидејќи гледам оти си млад по години, но стар по опитност и разум.

Намесникот задоволно ги прими овие ласкави зборови, само ги засучи младите мустаќи и запраша:

– А кажи ми, милостив господине, што правиш крај Омелничек и како се најде овде сам?

– Не сум сам, ами луѓето ги оставив попат, а одам во Кудак¹¹, кај господинот Гроѓицки, кој таму е заповедник и кај кого неговото височество, хетманот велик, ме испрати со писма.

– А зошто не појде со чун, по вода?

– Таква беше повелбата, од која не можам да отстапам.

– Чудно е што милостивиот хетман издал таква повелба, оти токму на степата западна во толку тешки навеишта, кои, пловејќи по вода, безбели би ги избегнал.

– Мирни се сега степите, милостив господине, не ги познавам од вчера, а тоа што ме снајде, тоа е човечка клетост и *invidia*¹².

– А кој те гони така?

– Долга приказна. Соседот е клет, господине намесник, имотот ми го сотре, од чифлигот ме пади, синот ми го уби – и ете – виде, и овде сака вратот да ми го скине.

– А не носиш ли сабја на коланот?

На моќното лице на Абданк блесна омраза, очите злокобно му светнаа и одговори полека, но уверливо:

– Носам, и Бог да ми е напомош, веќе нема да барам никаква друга заштита против своите непријатели.

Поручникот сакаше да каже нешто, кога набргу по степата се зачу коњски тупот, поточно, брзо шлапкање на коњски нозе по мочурливата трева. Часкум и пажот на намесникот, кој чуваше стража, навјаса со веста оти се приближуваат некои луѓе.

– Тоа безбели се моите – рече Абданк – кои останаа веднаш зад Бела Река. А, пак, јас, не очекувајќи предавство, ветив оти овде ќе ги чекам.

Сетне, мноштво коњаници го опколија ридот во полукруг. Во блесокот на огнот се појавија коњски глави со раширени ноздри, фучејќи од замор, а над нив – сведнатите лица на коњаниците, кои, сокривајќи ги очите од блесокот, будно гледаа во светлината.

– Еј, луѓе! Кои сте вие? – праша Абданк.

– Слуги Божји! – одговорија гласовите од мракот.

– Да, тоа се моите Козаци – повтори Абданк обраќајќи му се на намесникот. – Добро дојдовте, добро дојдовте!

Некои слегаа од коњите и се приближија до огнот.

– А ние брзавме, брзавме, *батько*¹³. *Што з тобою*¹⁴?

¹¹ Кудак – тврдина покрај брегот на Днепар, изградена во 1635 год. по иницијатива на хетманот Станислав Коњецполски, нарекувана „клучот за Запорожје“.

¹² (лат.) *Invidia* – љубомора, завист (прев.).

¹³ (укр.) Оче, овде со значење на господар, заповедник (прев.).

¹⁴ (укр.) Што е со тебе? (прев.).

– Паднав во заседа. Хведко, предавникот, го знаеше местото и овде веќе чекаше со другите. Мора да пошол многу пред мене. Ме фатија на јамка.

– *Спаси Бог! Спаси Бог!*¹⁵ А кој е овој Љашек¹⁶ покрај тебе?

Говорејќи така, заплашувачки ги погледнаа Скшетуски и неговите придружници.

– Овие се добри другари – рече Абданк. – Сполај му на Господа, жив и здрав сум. Веднаш ќе продолжиме понатаму.

– Сполај му на Господа! Ние сме подготвени.

Дојденците зедаа да си ги греат дланките над огнот, оти ноќта беше студена, иако беше ведро. Беа четириесетмина, снажни и добро наоружани. Воопшто не изгледаа на Козаци платеници на Републиката, што мошне го зачуди господинот Скшетуски, особено што беа во голем број. Сето ова овде му се виде мошне сомнително на намесникот. Кога великиот хетман би го испратил овој Абданк во Кудак, впрочем, би му дал стражари од платениците, а второ, зошто би му повелал да оди од Чегрин по степата, а не по вода? Нужноста да ги преминуваат сите реки што течат преку Диви Полјани до Днепар, само би можела да ја задржи поворката. Ова изгледаше баш како овој господин Абданк да сакаше да го одмине Кудак.

Но, и самата личност на господинот Абданк мошне го замислуваше младиот намесник. Веднаш забележа оти Козаците, кои со своите полковници се однесуваа многу слободно, нему му искажуваа голем сајгилак, небаре беше вистински хетман. Мора да беше некој знаменит витез, што уште почудно му беше на Скшетуски, оти, познавајќи ја Украина и од оваа и од онаа страна на Днепар, за таков славен Абданк ништо не беше чул. Освен тоа, во изразот на лицето на овој човек имаше нешто особено – некаква притаена моќ, која толку силно биеше од неговиот лик, како жештина од пламен, некаква нескршлива волја, што укажуваше оти овој човек пред никого и пред ништо не ќе се повлече. Токму таква волја се одразувааше во ликот на кнезот Јеремија Вишновецки, но тоа што во кнезот беше вроден дар на природата, својствен за великиот род и власта, можеше да зачуди кај човек со непознато име, залутан во глувата степа.

Скшетуски долго думаше. Му се вртеше низ глава оти можеби е некој моќен разбојник, кој, гонет од пресудата, се таи во Диви Полјани, а, пак, потем – оти е арамба на разбојничка банда; но,

¹⁵ (укр.) Чувај Боже! (прев.).

¹⁶ (укр.) Од Љах – жаргонски назив за Полјак, овде со навредлив деминутив, Полјаче.

ова последново не беше веројатно. И рубата и говорот на овој човек покажуваа нешто друго. Та, намесникот не знаеше на што е, само будно ја следеше ситуацијата, а во меѓувреме Абданк заповеда да му доведат коњ.

– Милостив намеснику – рече – долг пат е пред нас. Дозволи ми да заблагодарам уште еднаш што ме спаси. Дај Боже и јас да можам така да ти се оддолжам!

– Не знаев кого спасувам, та затоа и не заслужив благодарности.

– Така зборува твојата скромност, која е рамна на твоето јунаштво. Прими го од мене овој прстен.

Намесникот се намурти и отстапи чекор наназад, одмерувајќи го Абданка со погледот, а, пак, овој зборуваше понатаму со безмалку татковска сериозност во гласот и исто такво држење:

– Та, само види. Не ти го препорачувам богатството на овој прстен, ами другите негови доблести. Уште во младоста, кога бев во турски сургун, го добив од фиљан аџија, кој се враќаше од Светата земја. Во крукчето на овој прстен се наоѓа прав од гробот Христов. Таков дар не се одбива, макар и да доаѓа од осуденички раце. Ти си млад човек и војник, а штом дури староста, блиска до гробот свој, не знае што може да ја снајде пред судниот час, тогаш што да се каже за младоста што, имајќи пред себе долг век, мора да ја снајдат многубројни авантури. Овој прстен ќе те варди од неволји и ќе те избави кога ќе дојде судниот ден, а, ти велама, тој ден веќе доаѓа по Диви Полјани.

Завладеа тишина; се слушаше само шиштењето на пламенот и фучењето на коњите.

Од далечните трски допираше жалосниот волчи виеж. Оденаш Абданк повторил уште еднаш, небаре самиот за себе:

– Судниот ден веќе доаѓа по Диви Полјани, а кога ќе втаса – *здивитсья всі світ божий*¹⁷...

Намесникот несвесно го прими прстенот, толку беше зачуден од зборовите на овој чуден човек.

А овој се загледа во мрачната степска далечина.

Потем, полека се сврте и го јавна коњот. Неговите војници веќе го чекаа во подножјето на баирот.

– Патот под нозе! Патот под нозе!... Остани со здравје, другар војнику! – му рече на намесникот. – Сега дојдоа такви времиња што брат на брата си не му верува, та поради тоа и не знаеш кого спаси, оти презимето свое не ти го кажав.

– Значи, не си Абданк?

– Тоа е мојот благороднички грб...

¹⁷ (укр.) Ќе се зачуди сиот Божји свет (прев.).

– А презимето?

– Богдан Зиновј Хмељницки¹⁸.

Штом го кажа тоа, слезе од ридот, а по него појдоа неговите Козаци. Сетне ги прекри маглата и ноќта. Дури кога веќе се оддалечија на еден пушкотет, ветрот ги донесе од кај нив зборовите на козачката песна:

О, избави нè Боже, сите нас, робовите бедни,
Од тешкото ропство
Од верата муслиманска,
На јасните зори,
На тивките води,
Во земјата радосна,
Во светот христијански,
Услиши ги, Боже, молбите наши,
Молитвите очајни,
Нас, робовите бедни

Гласовите лека-полека стивнуваа, а потем се стопија со повевот што шумолеше по трската.

II

Изутрината, Скшетуски втаса во Чегрин и кондиса во овој варош, во домот на кнезот Јеремија, каде што требаше да остане извесно време за да им даде на луѓето и на коњите да здивнат по долгиот пат од Крим, кој, поради надојдените води и мошне брзите струи на Днепар, требаше да се мине по копно, оти ниеден чун не можеше да плови оваа зима спроти течението на водата. И Скшетуски малку отпочина, а потем појде кај господинот Заќвилховски¹⁹, поранешниот комесар на Републиката, добар војник, кој, иако не му служеше на кнезот, сепак беше негов доверлив човек и пријател. Намесникот сакаше да го распраша дали има некакви заповеди

¹⁸ Богдан Зиновј Хмељницки (1595–1657) – украински народен јунак, хетман на Козаците од Запорожје, организатор на востанието против полските власти во годините 1648–1654.

¹⁹ Николај Заќвилховски – комесар на запорошките Козаци, кои останале во служба на Полска.